

mán vállalkozott az életmű feldolgozására és értékelésére.

Négy nagyobb fejezetre tagolta a szerző az áttekintést. Az elsőben rövid életrajzt nyújt, a másodikban az irodalomtörténetírókat mutatja be főként doktori disszertációja (*Elvi kérdések a régi magyar irodalomban*, Bp. 1923.), valamint a humanizmus és reformáció témakörében készült tanulmányai alapján. Ez utóbbiak közt talán legátfogóbb igényű A „világiság” néhány változata 16. századi irodalmunkban c. írása, amely akadémiai székfoglalóként hangzott el 1943-ban. Itt kapott méltatást a Kölcsey-monográfia is, amelyben — mint Pálmai írja — „különösen figyelmet érdemlőek verselemzése, szöveginterpretációi s a lírai változatok iránti finom érzéke” (56.). A harmadik fejezet a magyar irodalom sajátosságairól és korszakolásáról vallott Kerecsényi-féle nézetek összefoglalása, a negyedik pedig a szerkesztő, a kritikus és az esszéíró erényeit, karakterisztikus vonásait és kötődéseit veszi sorra. Noha Kerecsényi a régi irodalom szaktudósa volt, igen érzékeny kritikusnak is bizonyult, árnyalt interpretációiról és „értékre orientált” bírálatairól meggyőzőek Pálmai Kálmán fejtegetései.

Az egészében véve szép és autentikus feldolgozásnak sajnálatos hiányossága, hogy szinte semmit nem mond az egyetemi oktató Kerecsényiről, a debreceni tudományegyetem professzoráról. Pedig ilyen irányú tevékenységét Barta János részletesen bemutatta (*Kerecsényi Dezső egyetemi előadásai, It*, 1983, 745–750.), s ha ez csupán másfél szemeszterre terjedt is ki (1943 szeptemberétől 1944. március végéig), egyáltalán nem jelentéktelen s nem tanulság nélküli esemény a tudós életében. Barta János egy hallgatói jegyzet segítségével rekonstruálta a középkori főkéllégium lényeges momentumait, az előadó módszerét és szemléletét. Konklúziója szerint a jegyzet „egy Horváth János-tanítvány műve, aki azonban igyekszik és tud is számos ponton mesterén túlhaladni”. Egyébként Kerecsényi irodalomfelfogását vizsgálva Pálmai Kálmán is hasonló eredményre jut, már csak saját tézisének erősítésére is érdemes lett volna a Barta-tanulmányt idézni vagy legalább a kötethez kapcsolt bibliográfiában regisztrálni. Ez utóbbi V. Kovács Sándor munkája, s mivel még 1986-os írást is tartalmaz, hiányérzetünk szóvátételét in-

dokoltnak érezzük. A „debreceni epizód” mindezen túl még azért is figyelmet érdemelt volna, mert Kerecsényi Németh Lászlóval szemben nyerte el a katedrát, s ez a döntés akkor is vita tárgya volt, s azóta sem szűntek meg körülötte a félreértések. Ideje végre leszögeznünk: a bölcsészkar tanácsa helyesen döntött, amikor a Baumgarten-díjas akadémikus Kerecsényi mellett voksolt, Németh László másra volt hivatott, nem elsősorban a régi magyar irodalom történetének oktatására.

Noha e ponton hiányérzetünknek adtunk hangot, összességében mégis meggyőzőnek és hitelesnek látjuk a Kerecsényi Dezső életpályájáról, irodalomszemléletéről, kritikai és szerkesztői tevékenységéről adott képet, a könyv nyomán remény van arra, hogy az oly koránt elhunyt tudós emléke megőrződik a fiatalabb irodalomtörténész nemzedékek tudatában.

Bitskey István

Szerdahelyi István: Lukács György. Bp. 1988. Akadémiai K. 285 l. (Kortársaink)

Mi maradandó Lukács György életművéből? — ez itt a kérdés. Ezt kénytelen föltenni ma mindenki, aki róla ír, akár részlettanulmányt, akár monográfiát, mint Szerdahelyi. Szinte mentegetőzés, ahogyan előszavában sorra utal a gondolkodó tévútjaira. (Nem utolsósorban a magyar irodalom alkotásaival kapcsolatos baklövésire, a Tragédia iránti értetlenségére, Balázs Béla túlértékelésére, a *Szép Szó* elleni bírálatára, a Babits Mihály, Németh László, Márai Sándor elleni elfogultságára stb. Ide sorolom Juhász Gyula lírájának egy interjú egy-két mondatában elhangzott lebecsülését is.) Szerdahelyi kezére jár maga Lukács is, hisz — hol megalkuvásból, hol önként — évtizedenként, néha sűrűbben, megtagadta addigi írásait (11, 95).

Szerdahelyi munkájának két fő érdeme éppen ez az elfogulatlan megítélésre és adatszzerű pontosságra való törekvése. Sokan igyekeznek Lukács 1918 előtti útjába a kommunizmushoz vezető nézeteket belemagyarázni, de Szerdahelyi tárgyilagosan mutat rá Lukács akkori gondolkodásának eklektikusságára. „Lukács marxistaként lett világhíres, és csak e marxista

világhír hordalékaként támadt — igencsak kései — visszhangja nem marxista műveinek” (98). Írásainak, úgymond, csak időrendjük van, logikus fejlődéstörténetük nincs (32). Heidelbergben 1914-ben Kant, 1915-ben Hegel, 1916-ban újra Kant híve (33, 82). Mindebbe belefer miszticizmus, hit a lélekvándorlásban, a „zsidó lélek” keresése. Emelkedett etikai nézeteivel szemben magánéletében meglehetősen közömbös embertársaival, szerelmi partneraival szemben. Szerdahelyi először mer rámutatni az örökös nemesi előnév büszke használatából is kivilágló konzervatív társadalomszemléletére.

Mindezek után monográfusa sem tudja megmagyarázni, miért lett 1918 decemberében dr. szegedi Lukács Györgyből „Lukács elvtárs”.

Az 1919 elején írt *Taktika és etika* szerzője mindenesetre már vállalta a terrort, a gyilkolást „a világtörténelem parancsára”, még ha ez bűn is; tragikus vétség, Hebbel Juditjának szavaival: „És ha az Isten közem és a nekem rendelt tett közé a bűnt helyezte volna — ki vagyok én, hogy ez alól magamat kivonhatnám?” (107.) Gyakorolta is új elveit: május elején, mint a Vörös Hadsereg 5. hadosztályának komisszára, parancsára Sárói Szabó Tibor zászlóaljparancsnok Saskói Miklós századparancsnok kijelölése alapján Poroszlón a Tisza-parti vasúti töltés mellett megtizedeltette a túlerővel szemben Tiszafüredről visszavonulókat (113). Váry Albert hat áldozat nevét sorolja föl (Csupor Lajos, Málik Ferenc, Fenyő Nándor, Sück Emil, Tóth Lajos, Varga Károly), a hetediket ismeretlennek mondja, „állítólag budapesti rendőrök” (*A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1922. 104), a Lukács ellen kiadott közönséges kilenc agyonlőttről tud. Lukácsnak e fanatikus messianizmusát csak némiképpen menti másik elve, amely a politikát csak eszköznek minősítette a célhoz, a kultúrához (111). Ám műveltségképe még a régi. A világnemzeti fordulat csupán politikai és etikai, nem esztétikai.

Csak az emigrációban kezdett alaposabban foglalkozni a marxista filozófiával. Osztozott társainak világforradalmi illúzióiban, s amikor első marxista írásait bírálta érte (többek közt Lenintől, Zinovjevától), visszakozott. Meg kell tagadnia a *Történelem és osztálytudatban* (1923) és a

Blum-tézisekben (1928) kifejtett nézeteit is. Moszkvában kiélhette avantgárdellenes hajlamait, mert ez egybevágott a RAPP, a proletáriórodalom eszményeivel. E nézeteit bizonyos mértékig élete végéig fönntartotta (135). Zűrzavaros és ellentmondásos mindaz, amit a realizmus elméletéről összeírt. Maga sem tisztázta, módszernek vagy stílusnak tekinti-e ezt a fogalmat, s ha módszernek mondta is, példáival elárulta, hogy stílusnak hitte. A „nagyrealizmus” elmélete sem bizonyult tartósnak. A „pártosság” annyit elemezgetett fogalma a sztálinizmus letűntével együtt elavult. Az antifasiszta szándék hamis túlzásokhoz, szektás ítéletekhez vezette pl. nem csak Nietzsche, hanem Thomas Mann ellen is (158). Igaz, hogy őt is elérte a sztálini tisztogatás (1941 nyarán két hónapig vizsgálati fogoly), de Rákosi Dimitrov segítségével kiszabadítottta (163), s ő változatlanul hitt Sztálinban, a terror szükségszerűségében (155).

Itthon is híven akarta szolgálni pártjának stratégiáját és taktikáját, s nem kétlem, őszintén hitt „az új demokrácia” sajátos útjában. Hitt pl. a művészi szabadságban; cáfolta, hogy „irányított művészetre” volna szükség. Hitte, hogy a párt költője nem vezér vagy sorkatona, hanem partizán. Tagadta, hogy a szocialista világnézet eleve magasabb rendű művészetet hozna létre: a Himaláján ugráló nyulacska nem nagyobb, mint a síkság elefántja. Nem rajta múlt, hogy mindezekben a kérdésekben is visszavonulót kellett fújnia. Mellőzés és elismerés váltakozott az ötvenes években, de mindez csak taktikai lépésekre készítette Lukácsot, nézeteinek fölülvizsgálatára csupán Snagov után kényszerült. A ki tudja már hanyadik Lukács-ellenes kampányra nem válaszolt, csakírta nagy művét, *Az esztétikum sajátosságát*, s nyilatkozott nyugati lapokban. Most szegült szembe a sztálinizmussal, de most sem következetes. A demokratizálódás, vallotta, nem oppozíció, hanem reform (228). Önáltató tétele: a legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus.

Szerdahelyi *Az esztétikum sajátosságát* tekinti az életmű csúcsteljesítményének (254). Ám részletes elemzésében ennek is annyi fogyatékoságára kell rámutatnia, hogy e megállapítása sem eléggé meggyőző. Az sem, hogy Lukács neve vitathatatlanul ott áll a legnagyobb esztéták, Arisztotelész,

Hegel neve mellett (259).

Attól tartok, Lukács életműve alig mond valamit a most következő évtizedek számára, és csak mint századunk világnézeti zűrzavarának és útkeresésének dokumentuma válik történeti értékűvé.

Péter László

Sors és példa (Tanulmányok Lengyel Józsefről). Szerkesztette: Laczkó András. Kiadja a Marcali Városi Tanács V.B. Marcali 1987. 112 l.

A II. Lengyel József tudományos emlékülésen elhangzott előadások — teljes joggal — az író hazatérése (1955) utáni korszakkal foglalkoznak elsősorban. Igazat adhatunk Sükösd Mihálynak: még az *Igéző* megírásáig, 1961-ig is a tisztos középszer jellemzi Lengyel munkásságát. Sükösd egyébként az emlékeit, élményeit, az 1600 gépelt oldalas Naplóról való reflexióit kapcsolja össze az életmű helyének, jelentőségének kérdésével.

Lengyel József a 20-as évek végén Németországban tartózkodik. Erről az időszakról a szakirodalom keveset tud. József Farkas az író akkori tevékenységét vizsgálja föl, s azokkal az írásokkal is foglalkozik, amelyek később — de a berlini élmények hatására — íródtak. Lengyel korabeli politikai-publicisztikai tevékenységének vizsgálata az ott keletkezett, illetve a későbbi novellák tanulságaival egészül ki. Laczkó András is hangsúlyozza, hogy minden dokumentumot, levelet, feljegyzést össze kell gyűjteni a majdani kritikai kiadás számára. A portrét a hagyatékból előkerült önéletrajzokkal árnyalja. Rendkívül érdekes például „Jozsif Pavlovics Lengyel önéletrajza” 1947-ből, a nem sokkal hazatérése után keletkezett biográfiai jellegű fogalmazvány vagy a válogatott művei elé írt előszó.

Bodri Ferenc Lengyel novelláiban a baladisztikus szaggatottságú és történettörédekekből álló előadásmód funkciójára próbál magyarázatot adni. Pomogáts Béla *Lengyel József írói újraindulása* c. tanulmányában úgy látja, az elbeszélések „aszerint rétegződnek, hogy értelmük miként tágul az egyedi jelentésű dokumentumtól az általános érvényű parabola felé.” Mind-egyik írás az információk szintjén indul (a

konceptiók perék áldozatainak életútja, a vizsgálati fogság, a száműzetés, a szabadulás), de „a mondanivaló mélyebb szintjén a tapasztalatok értelmezése, a leírt folyamat megítélése helyezkedik el.” Rónay László Lengyel „szabálytalan antropológiájáról” szólva az erős jellem, a szilárd erkölcsi tartás követelményében, követelésében látja az idő- és korszemlélet összességét.

Az életmű egyik legizgalmasabb része a naplójegyzetek harmincnégy notesze. A kötetben ízelítőként az 1969–70–71-es följegyzésekből olvashatunk néhányat. (Korábban csak Major Ottó közölte belőlük folyóiratokban, például az *Új Írásban*, 1981-ben.) A problémát végülis az 1989-ben megjelent kötet sem oldja meg, mivel a teljes szöveg még mindig nem került nyilvánosság elé. Major Ottó a naplóíró Lengyel József portróját rajzolja meg. Major itt nemcsak a naplójegyzetek kiadását követeli, hanem a *Szembesítés* c. regényét is. Véleménye szerint ez a mű a három korábbival együtt (*Prenn Ferenc hányatott élete, Újra a kezdet, Trend Richárd vallomásai*) a magyar történelem egész korszakát fogja át a Tanácsköztársaságtól 1956-ig.

A kötetben Mándó Ernőné munkájaként Lengyel József bibliográfia is helyet kapott, amely tartalmazza a Lengyelről szóló írások, műelemzések jegyzékét is.

Olasz Sándor

Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői Bp. 1988. Gondolat K. 295. l. (A magyar könyv)

A Gondolat Kiadó *A magyar könyvc.* új sorozata némiképp folytatása az Akadémiai Kiadó 1960-as évekbeli hasonló című vállalkozásának, de egyúttal újragondolásnak is minősíthetnénk, hiszen az újabb kötetek jóval szélesebb olvasóközönség számára készülnek. A tárgykör: magyar könyvkiadás, kiadástörténet, nyomdatörténet, tipográfia- és illusztrációtörténet, a könyvgyűjtés és könyvkereskedelem története. Első két kötete a XX. század két híres magyar nyomdászával foglalkozik, Kner Izidor emlékezéseit, illetve Tevan Andor levelezését adva közre.

A sorozat következő darabja a közelmúlt helyett a történelmi körképet választva,